

Ф І Н А Н С И

УДК 331.522.4

А.В. ЧЕРЕП, доктор економічних наук, професор
Запорізького національного університету

В.В. СЬОМЧЕНКО, викладач
Запорізького національного університету

ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ У ПРОМИСЛОВОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ

У статті розглянуто використання та нестача трудових ресурсів у промисловому секторі Запорізького регіону. Проаналізовано демографічні процеси в області.

Ключові слова: промисловість, промисловий сектор, зайнятість населення, демографія.

Вступ. У період переходу до ринкового механізму господарювання, що характеризується загальним погіршенням соціально-економічної ситуації як в Україні в цілому, так і в її регіонах, активізується ряд проблем, пов'язаних зі скороченням матеріального виробництва (особливо в перші роки перехідного періоду), зростанням безробіття, значними розбіжностями в рівнях доходів населення.

Хоча останніми роками економічна ситуація в Україні поступово стабілізується, наслідком тривалої кризи стало зменшення попиту на робочу силу з боку підприємств, досить високим залишається рівень безробіття, в тому числі прихованого, неефективно використовуються трудові ресурси. Усе це викликає соціальну напруженість у суспільстві і тому вимагає вживання негайних заходів, за допомогою яких можна покращити соціально-економічну ситуацію.

Розвиток економіки країни, перш за все, ґрунтується на ефективному використанні її економічного потенціалу, важливою складовою якого є трудові ресурси. У комплексі складних соціально-економічних проблем, пов'язаних з ринковими перетвореннями, важлива роль належить збереженню та розвитку трудових ресурсів. Останніми роками в Україні спостерігаються досить негатив-

ні тенденції в процесі відтворення трудових ресурсів, їх розподілі та використанні. Тому створення умов для розширеного їх відтворення має передбачатися довгостроковою стратегією суспільного розвитку.

Зміцнення потенціалу регіонів та запровадження ефективних механізмів, що сприятимуть їх розвитку, дозволить позитивно впливати на соціально-економічні процеси, які відбуваються в Україні, в тому числі на використання трудових ресурсів, що набуває особливого значення, адже в центрі цього процесу знаходиться людина. Значну роль в економічному розвитку країни відіграють саме промислові регіони. Тому вирішення проблем, пов'язаних із використанням трудових ресурсів у промислових регіонах, дозволить зменшити соціальну напруженість у суспільстві, підвищити зайнятість і сприятиме зростанню життєвого рівня населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні аспекти актуальних проблем економіки праці значного розвитку набули в працях відомих українських економістів: О.А. Бугуцького, Д.П. Богині, А.Е. Воронкової, О.А. Грیشнової, М.І. Долішнього, Г.Т. Завіновської, А.М. Колода та ін. Останнім часом трудовий напрям досліджується російськими еко-

номістами В.С. Булановим, Н.А. Волгіним, Г.Г. Мелік'яном, Р.П. Колосовою, В.Г. Костиковим, А.С. Семеновим, Г.Е. Слезінгером, С.Ю. Рошиним та ін. І хоча в працях науковців розглянуто різні аспекти реалізації трудового потенціалу суспільства, питання використання трудових ресурсів, їх збереження і відтворення на рівні регіону, зокрема промислового, раціонального міжгалузевого розподілу трудових ресурсів та його використання на мікрорівні потребують подальшого дослідження.

У нових умовах господарювання основний тягар проблем переміщується саме на регіональний рівень. Розробкою концептуальних основ та практичних рекомендацій щодо управління соціальним розвитком у регіонах займаються українські економісти І.І. Борщевський, В.А. Трухов [1], О. Бугуцький [2], С.А. Жданов [3], А.М. Гриненко [4], В. Лишиленко [5], О.А. Грішнова [6]. Особливе місце серед завдань регіональної економічної політики належить розробці надійного механізму ефективного використання трудових ресурсів з метою уникнення соціальних конфліктів та забезпечення підвищення рівня життя населення. З усім комплексом перетворень, що сприяють економічному зростанню регіону, має бути органічно пов'язане регулювання ринку праці та зайнятості населення. Проблема зайнятості сьогодні розглядається як елемент соціальної політики, а основним функціональним призначенням регулювання сфери трудових відносин є створення економічних умов для стабільного розширеного відтворення робочої сили регіону на якісно новому рівні. Розв'язання цієї складної соціально-економічної проблеми потребує подальшого дослідження процесу використання трудових ресурсів, зокрема в умовах промислового регіону і розробки нових методичних підходів та практичних рекомендацій щодо зазначеного процесу з метою його вдосконалення.

Метою статті є розробка теоретико-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу використання трудових ресурсів про-

мислового регіону в умовах трансформації економіки.

Досягнення мети дослідження зумовило постановку і вирішення таких завдань:

- визначити роль і місце трудових ресурсів у виробничому процесі в умовах переходу до ринку;

- проаналізувати галузеву структуру виробництва та зайнятості в промисловому регіоні;

- дослідити процеси використання та міжгалузевого розподілу трудових ресурсів у регіоні, а також процес використання трудового потенціалу безпосередньо на промислових підприємствах регіону.

Основні результати дослідження. Харчова промисловість – одна з найбільших та найважливіших галузей промисловості України. Від рівня її розвитку, стабільності функціонування залежать стан економіки і продовольча безпека держави, розвиток внутрішнього і зовнішнього ринків, рівень життя населення.

Продукція АПК в експортному потенціалі становить 26,5%, у тому числі сільського господарства – 14%, харчової і переробної промисловості – 12,5%. Саме на сільське господарство припадає близько 20% загального обсягу валового продукту держави. У Білорусі та Казахстані, наприклад, цей показник становить, відповідно, 13 і майже 7%.

Підприємства харчової промисловості розміщено майже в усіх містах України, особливо в районних центрах. Їх зорієнтовано як на ресурсний потенціал, так і на кількість населення, що проживає в даному місті, оскільки при збільшенні кількості населення збільшується попит на харчові товари.

Для Запорізького регіону характерні досить значні за світовими мірками обсяги виробництва різних видів продовольчої продукції. Регіон входить до першої десятки в країні за показниками виробництва окремих видів зернових і зернобобових культур, соняшника і соняшникової олії, окремих видів плодово-овочевої продукції, молока та деяких молочних продуктів, меду [1].

В області працюють 546 підприємств харчової та переробної промисловості. Динаміку виробництва основних видів продукції харчової промисловості в Запорізькому регіоні наведено в табл. 1.

На харчову промисловість припадає майже третя частина національного доходу. Сільськогосподарське виробництво – основа економічного, соціального і політичного життя України. Більше половини вартості виробленої продукції (56%) сільське господарство реалізує у вигляді сировини, майже четверта частина іде безпосередньо у фонд споживання, тобто використовується як продовольство [2].

Проблема розвитку трудових ресурсів в Україні, незважаючи на певні позитивні соціально-економічні перетворен-

ня останніх років, залишається актуальною. Наявні на сьогодні в цій сфері невеликі негативні позначення на макроекономічних показниках і в цілому на соціально-економічній ситуації в нашій державі. Без підвищення кількісних і якісних показників трудових ресурсів Україна не зможе успішно конкурувати з іншими країнами, економічні системи яких мають переваги за рахунок високої якості трудових ресурсів (Західна Європа, США, Японія тощо) або за рахунок їх високої кількості та низької вартості (Китай, Південно-Східна Азія), або за рахунок надприбутків в енергетичній сфері (Росія).

У цьому контексті вважаємо доцільним проведення аналізу сучасної трудово-ресурсної ситуації в Україні, на підпри-

Таблиця 1

Виробництво основних видів промислової продукції у 2003–2009 рр.

Види продукції	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Яловичина і телятина, свіжі та морожені, т	5232	2915	2728	2406	2480	1962	2273
Свинина свіжа та морожена, т	6925	5488	8021	12063	14950	12325	13654
М'ясо і субпродукти харчові свійської птиці, т	571	579	721	709	84	69	1296
Вироби ковбасні, т	13262	11374	9373	8030	7303	7304	8484
М'ясо свинини, птиці та яловичини сушені, солоні та копчені, т	986	1053	1119	1158	937	846	1012
Риба та вироби з неї, т	4463	5237	5366	3767	5566	5587	6657
Соки фруктові та овочеві, нектари, т	2434	867	980	533	220	120	98
Овочі та фрукти консервовані, т	7437	6006	10223	9503	4650	2083	5297
Олія рафінована та нерафінована, т	255900	312614	30145	358037	407030	376882	477490
Маргарин і продукти аналогічні, т	44560	74905	77460	72421	79199	68363	81148
Молоко оброблене рідке, т	10737	10762	11126	13689	15681	18264	13568
Масло вершкове, т	5629	5476	4458	4178	4218	3325	5750
Сири та продукти кисломолочні, т	18171	23033	31375	25912	27398	31362	26729
Борошно, т	97802	91549	133837	126039	111433	88815	77065
Крупи, т	3084	2528	4920	4351	3116	2618	4771
Корми для сільськогосподарських тварин, т	121762	91067	155526	259388	206780	174813	235618
Вироби макаронні, т	3661	2196	2270	2817	3630	2938	1519
Вироби хлібобулочні, т	92349	86295	81693	75876	74546	77091	73391
Печиво солодке і вафлі, т	13295	13744	13957	12894	12627	11924	8401
Вироби кондитерські з цукру, включаючи білий шоколад, т	6343	9609	8204	8226	7949	5897	5290
Майонез, соуси емульговані, т	3178	4074	6515	7660	9211	8836	8013
Напої алкогольні, тис. дал	20415	22173	18851	16287	25600	34545	37754
Напої безалкогольні, тис. дал	5540	5620	6999	7725	7361	7955	7155
Води натуральні мінеральні, тис. дал	1653	1612	2715	2728	2874	2020	1841

ємствах харчової промисловості та в регіоні та визначення на його основі напрямів подолання негативних тенденцій у цій сфері.

Аналіз тенденцій перерозподілу зайнятого населення за статусами зайнятості свідчить, що кількість працюючих за наймом з кожним роком зменшується. Кількість населення в сільській місцевості скоротилася значно більше, ніж у міських поселеннях (через міграцію і депопуляцію). Як відомо, внаслідок цього скорочується й чисельність трудових ресурсів промисловості.

Останнім часом в Україні спостерігається тенденція до позитивних зрушень в економіці, стабілізації ситуації на ринку праці; зменшення обсягів вивільнення працівників, втрат робочого часу внаслідок адміністративних відпусток та роботи в режимі неповного робочого часу; підвищення попиту на робочу силу.

Якість трудових ресурсів містить у собі сукупність психологічних і фізіологічних здібностей, а також можливостей виконання певних функцій в суспільному виробництві, доповнених здобутим рівнем освітньої та кваліфікаційної підготовки, набутим досвідом, соціальними цінностями й орієнтаціями працівників, включаючи їх морально-ділову надійність [3].

Аналізуючи дані табл. 2, відзначимо, що найбільшу питому вагу серед зайнятих працівників промисловості за-

ймають працюючі віком від 15 до 34 років, але, разом із тим, по кожній групі працівників спостерігається зменшення кількості працюючих. Третя частина працівників припадає на працюючих пенсіонерів, кількість яких у 2009 р. скоротилася в порівнянні з 2008 р. на 76 осіб, або на 4,4%. Кількість працівників передпенсійного віку менша за кількість працюючих пенсіонерів. У 2009 р. їх налічувалося 1592 особи, що на 124 особи, або на 7,2% менше, ніж у 2008 р.

Можна відзначити постійний процес зменшення кількості зайнятих працівників як у промисловості в цілому, так і в харчовій промисловості зокрема.

Під постійним жорстким контролем держави перебуває питання незайнятого населення. У табл. 3 наведені дані стану ринку праці Запорізького регіону.

Останнім часом спостерігається тенденція до збільшення кількості зареєстрованих безробітних. За допомогою в пошуках роботи в 2009 р. звернулося 27 тис. громадян. Майже половину з них (47,3%) становили жінки, та кожний другий був віком до 35 років. Обсяги зареєстрованого безробіття зросли майже в усіх районах області. Найбільше зростання цього показника спостерігається в містах: Запоріжжя (у 2,5 раза), Мелітополь (у 2,2 раза), Бердянськ (на 49,2%) та районах: Запорізькому (в 3,0 рази), Мелітопольському (на 53,2%) та Вільнянському (на 49,2%). Середня тривалість зареєстрованого безробіття ско-

Таблиця 2

Зайнятість працівників промисловості Запорізького регіону

Показник	Промисловість			Харчова промисловість		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Кількість працюючих віком 15–34 р.: разом	66048	59747	54369	6208	5588	5141
у т. ч. жінки	22511	20942	18812	3201	2825	2506
Працівники передпенсійного віку: разом	26328	24941	22632	1811	1716	1592
у т. ч. жінки	13203	12420	11431	1154	1097	983
чоловіки	13125	12521	11201	657	619	609
Працівники-пенсіонери: разом	38985	35340	31974	2010	1741	1665
у т. ч. жінки	18006	16234	14675	1124	942	888
Кількість жінок, які знаходяться у відпустках у зв'язку з вагітністю і пологами	582	684	601	81	92	76

Таблиця 3

Стан ринку праці Запорізького регіону

Показник	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Незайняті громадяни:	112 904	113 637	116 231	111 620	101 270	104 608	91634
у т. ч. безробітні	83 984	83 284	80 988	75 773	67 161	72 416	73032
питома вага, %	74,4	73,3	69,7	67,9	66,3	69,2	79,7
Зареєстровано протягом року	71909	74875	78634	76784	69383	78013	67020
Тривалість безробіття, міс	9	9	8	6	8	6	6
Працевлаштовані громадяни	39401	40976	44328	44805	44904	43068	23689

ротилася з 9 до 6 місяців. Найбільша тривалість безробіття спостерігається у Новомиkolaївському та Чернігівському районах. Службою зайнятості в 2009 р. було працевлаштовано 23,7 тис. громадян, що на 45,0% менше, ніж у 2008 р.

Динаміку середньорічної кількості працівників у промисловості наведено в табл. 4.

Потребу в працівниках підприємств Запорізької області за період 2003–2009 рр. наведено у табл. 5. Дані табл. 5 свідчать про те, що, на відміну від попередніх років у 2009 р. відбулося значне зниження потреби в працівниках за всіма видами економічної діяльності. Так, кількість вільних робочих місць по регіону становить 1,1 тис. осіб, що май-

Таблиця 4

Динаміка середньорічної кількості працівників у промисловості, тис. осіб

Галузь	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Промисловість	230,2	211,3	207,1	204,2	199,0	176,5
У т. ч. харчова промисловість	14,3	17,0	16,9	16,9	15,5	13,9

Отже, за останнє десятиріччя спостерігається значне скорочення середньорічної кількості працівників як в цілому в промисловості, так і окремо в галузі харчової промисловості. Так, у 2009 р. порівняно з 2000 р. кількість працівників промисловості скоротилася на 53,7 тис. осіб, а порівняно з 2008 р. – на 22,5 тис. осіб. У харчовій промисловості порівняно з 2008 р. кількість працівників скоротилася на 1,6 тис. осіб, або на 10,3%.

же у 2 рази менше, ніж у минулому році. Спостерігається зниження потреби в робітниках і службовцях у 1,8 рази порівняно з 2007 р., в осіб без спеціальної підготовки – в 1,6 рази, в т. ч. у харчовій промисловості – в 1,7 рази. Таке зменшення призвело до значного збільшення навантаження незайнятих зареєстрованих громадян на одну вакансію з 5 осіб у 2007 р. до 17 осіб у 2009 р.

Досить гострим, на нашу думку, залишається питання міжгалузевого спів-

Таблиця 5

Попит та пропозиція робочої сили на підприємствах Запорізької області в період 2003–2009 рр.

Показник	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Попит							
Усього, в т. ч.:	5109	5797	6746	7192	6778	1909	1093
– робітники	3173	3746	3800	4384	3854	838	453
– службовці	1592	1408	1965	1702	1903	736	426
– особи без спеціальної підготовки	344	643	981	1106	1021	335	214
У т. ч. у харчовій промисловості	1970	1904	2010	2417	2369	431	248
Пропозиція							
Усього	39401	40976	44328	44804	44904	43068	23689
у т. ч. у харчовій промисловості	12836	13854	13206	12831	12128	9955	4102

відношення в рівнях оплати праці. Уже сама належність до певної сфери діяльності створює диференціацію в оплаті праці. Насправді ж оплата має залежати від якості та результатів праці, що підтверджує світова практика. Відповідно до специфіки регіональних економічних комплексів зберігаються і високі міжрегіональні відмінності в рівнях заробітної плати. Уже зараз амплітуда коливань становить 100% від середнього по країні рівня в деяких галузях [4].

Дані табл. 6 свідчать про постійне збільшення рівня заробітної плати як у промисловості в цілому, так і в харчовій промисловості. Проте все ж рівень заробітної плати в харчовій промисловості значно нижчий, ніж у промисловості [5].

У 2008 р. номінальна та реальна заробітна плата продовжували зростати, але приріст реальної заробітної плати відставав, як і раніше, від приросту номінальної заробітної плати під впливом зростання споживчих цін на товари та послуги. За даними Держкомстату України, середньомісячна номінальна зарплата штатного працівника протягом 2008 р. склала 1811,62 грн і зросла порівняно з відповідним періодом минулого року на 29,9%, що в 2,7 рази більше законодавчо встановленого прожиткового мінімуму для працездатних осіб (669 грн).

Зростання розміру реальної заробітної плати за 2009 р. відбувалося в усіх регіонах України, але Запорізька область за рівнем зростання цього показника посідала передостаннє, 25-те місце.

Ми вважаємо, що проведення в законодавчому порядку заходів з підвищення заробітної плати позначалося як на структурі розподілу працівників за її

розмірами, так і на збільшенні фонду оплати праці, що позитивно впливає на поповнення бюджету (за рахунок збільшення відрахувань з фонду оплати праці).

Динаміку структури фонду оплати праці за останні роки наведено в табл. 7.

Зменшення фонду оплати праці відбулося під впливом кількості працюючих. Фонд додаткової заробітної плати в 2009 р. порівняно з 2008 р. зменшився на 20,8% при зменшенні фонду основної заробітної плати на 0,9%.

Наукові дослідження показали, що заробітна плата в Україні досі є надто низькою для виконання нею своїх основних функцій; її міжгалузєва диференціація є надто високою, а міжкваліфікаційні розбіжності – надмірними у галузях з високою оплатою праці й такими, що межують із зрівнялівкою, в галузях з низькою заробітною платою; зберігаються значні борги з виплати заробітної плати, сконцентровані переважно в реальному секторі економіки, зокрема у промисловості.

Наразі ж сам ринок праці в Україні перебуває в стані становлення і лише йде до того, аби керуватися економічними законами та важелями.

Демографічні показники є визначальним фактором кількісного складу трудових ресурсів. Їх первинною основою є реальна кількість населення. Зміни кількості жорстко пов'язані з демографічною ситуацією в країні: динамікою різних статевовікових змін; рівнями народжуваності й смертності; кількістю укладених шлюбів і розлучень; складом родин; середнім числом дітей в родині тощо. Значна інертність відтворення трудових ресурсів в Україні не дозво-

Таблиця 6

Динаміка середньої заробітної плати працівників промисловості, грн

Рік	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Україна						
Промисловість	743	967	1212	1554	2017	2117
Харчова промисловість	597	780	986	1223	1618	1777
Запорізький регіон						
Промисловість	897	1090	1385	1776	2274	2290
Харчова промисловість	672	786	986	1347	1667	1732

Динаміка структури фонду оплати праці

Рік	Фонд оплати праці, тис. грн	У тому числі					
		Фонд основної заробітної плати		Фонд додаткової заробітної плати		Інші заохочувальні та компенсаційні виплати	
		Тис. грн	%	Тис. грн	%	Тис. грн	%
Запорізький регіон							
2007	6530884,0	3827098,0	58,6	2351118,2	36,0	352667,8	5,4
2008	10987166,2	6394530,7	58,2	4010315,7	36,5	582319,8	5,3
2009	10338542,8	6172110,0	59,7	3608151,5	34,9	558281,3	5,4
Харчова промисловість							
2007	273078,6	160297,1	58,7	103769,9	38,0	9011,6	3,3
2008	310981,5	195296,4	62,8	104489,8	33,6	11195,3	3,6
2009	288161,2	193644,3	67,2	82702,3	28,7	11815,6	4,1

ляє сподіватися на швидке подолання негативних тенденцій у цій сфері та потребує застосування комплексних підходів на загальнодержавному рівні. Зазначені тенденції на сучасному етапі проявляються у звуженні демографічної бази відтворення трудового потенціалу через зниження народжуваності, збільшення смертності, скорочення середньої очікуваної тривалості життя, погіршення статевовікової структури, загальне старіння населення, розширення масштабів депопуляції [6].

Загальна втрата населення за роки незалежності склала 2,5 млн осіб. Вагомою причиною такого скорочення кількості населення залишається висока смертність, яка в нашій державі стабільно перевищує народжуваність.

Демографічні процеси та основні важелі демографічної політики залежать від економічного та соціального розвитку країни та регіону. Кількість міського населення, за результатами Всеукраїнського перепису, в регіоні у 2001 р. складала 1458,2 тис. осіб, або 76% загальної кількості по області, сільського – 471,0 тис. осіб, або 24%. Порівняно з 1989 р. кількість міського населення зменшилася на 118 тис. осіб, сільського – майже на 35 тис. осіб, проте співвідношення між ними в цілому по області за результатами останніх двох переписів залишалось практично незмінним. На скорочення людських ресурсів впливали декілька факторів, передусім, несприятливі соціально-економічні

умови зазначеного періоду, демографічний перехід від багатодітної до малодітної сім'ї, трудова міграція населення та наслідки Чорнобильської катастрофи. На 1 січня 2010 р. в області проживало 1810,9 тис. осіб, у тому числі міського населення – 1390,5 тис. осіб, сільського – 420,4 тис. осіб. Частка жінок репродуктивного віку в загальній кількості жінок в області в 1995 р. становила 43%, а в 2009 р. збільшилася до 48%. Найбільша кількість народжених за рік на 1000 жінок припадала на вікові групи матерів 20–24 роки та 30–34 роки. Але і цей показник зазнав негативних змін. Якщо в 1995 р. він становив 103,8 дитини, в 1999 р. – 92,7 дитини, в 2005 р. – 83,3 дитини, то в 2009 р. – 86,2 та 82,3 дитини.

Останнім часом в області змінився механізм міграційних процесів, але він суттєво не вплинув на статевовікову структуру населення. Серед мігрантів переважають представники найбільш продуктивних у дітородному та економічному відношенні вікових груп населення.

Протягом 2009 р. в область прибуло 20,2 тис. осіб, вибуло – 20,7, тобто за рахунок міграційного руху в межах країни населення Запорізького регіону скоротилося на 485 осіб, що на 71 чоловіка більше, ніж у 2001 р. Кількість прибулих іззовні в 2009 р. на 602 чоловіка більше, ніж вибулих. За останні роки спостерігається тенденція до зменшення кількості вибулого за межі країни населення. По-

рівняно з 2001 р. його кількість зменшилася в 5,1 раза.

Особливе занепокоєння викликає той факт, що серед мігрантів майже 30% становлять висококваліфіковані фахівці, які користуються найбільшим попитом у розвинених країнах.

Висновки. Природні умови і ресурси справляють істотний вплив на галузеву структуру народного господарства регіону та види виробництва, що залежать від природних умов.

Проведений аналіз свідчить, що демографічні процеси в області є досить інерційними, зумовленими низьким рівнем народжуваності та зростанням смертності. Це впливає на структуру населення, яка залежить від перебігу процесів відтворення, мобільності та стану здоров'я населення.

Список використаної літератури

1. Борщевський І.І. Производительность труда: методы анализа и про-

гнозирования / И.И. Борщевский, В.А. Трухов; под ред. А.В. Ракова. — Мн.: Наука и техника, 1988. — 141 с.

2. Бугуцький О. Аналіз соціально-економічної категорії рівня життя населення України / О. Бугуцький // Україна: аспекти праці. — 1998. — № 2. — С. 10–18.

3. Жданов С.А. Экономические модели и методы в управлении / С.А. Жданов. — М.: Изд-во «Дело и сервис», 1998. — 176 с.

4. Гриненко А.М. Управління зайнятстю населення в умовах формування ринку праці / А.М. Гриненко. — К.: Знання, 1993. — 17 с.

5. Бугуцький О. Фактори ефективного використання трудових ресурсів / О. Бугуцький, В. Лишиленко // Економіка України. — 1995. — № 8. — С. 59–69.

6. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О.А. Грішнова. — К.: Знання. КОО, 2001. — 254 с.

В статье рассмотрены использование и недостаток трудовых ресурсов в промышленном секторе Запорожского региона. Проанализированы демографические процессы в области.

Ключевые слова: *промышленность, промышленный сектор, занятость населения, демография.*

In the article it is considered the uses of labour resources and their failing in the industrial sector of the Zaporozhia region. The demographic processes of area are analyzed.

Key words: *industry, industrial sector, employment of population, demography.*

Надійшло до редакції 08.12.2010